

Karancs és Kisköszeg községek esetében pedig az új állam nevét is feltüntették. Ez a terület hosszú időre a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság felségterülete lett. Ott település esetében pedig jelképileg is megjelent az idegen impérium: Diósvizsló (3. kép), Siklós, Hercegszöllős, Kisköszeg, Sepse. Az utóbbi három részéről érthető volt a felségjelvény megjelenítése: a Drávaszögben található. Az első két település esetében talán az idegen impérium részéről a terület bekebelezésére való vágyakozás öltött ilyen külsődleges formát.

Az anyakönyvi igazgatás pecséthasználata

Az állami anyakönyvezés bevezetéséről intézkedő 1894. XXXIII. tc. meghatározta az egész országra egységesen érvényes állami anyakönyv-vezetői pecsétet is: a pecsétmezőben az ország kiscímerét kellett feltüntetni, a köriratban pedig az adott anyakönyvi kerület nevét. Érdekes módon csak az 1906-ban kiadott belügyminiszteri rendelet mondta ki, miszerint minden nagyközség, valamint minden körjegyzőség alkot egy-egy anyakönyvi kerületet, melynek székhelye a nagyközség, illetőleg a körjegyzőség székhelye. A megszállók az anyakönyvvezetés terén is a magyar jogszabályokban lefektetett előírásokat alkalmazták.

Az állami anyakönyvi hivatalok többsége – az eddig rendelkezésünkre álló források alapján – az egész vizsgált időszak alatt a magyar felségjelvényvel ellátott pecsétet használta. Igaz, többféle módon. Egyik alkalmazás volt, amikor a dualizmus korszakában használatban tartott pecsétet minden változtatás nélkül rányomta hitelesítésként a kiadott okmányra. A másik esetben pedig az őszirózsás forradalom alatt hozott rendeletnek megfelelően használta. Az 1918. november 28-án megjelent jogszabály intézkedett az új államformának megfelelő felségjelvényről. Eszerint a kiscímerről lekerült a korona, valamint a hármashalmon lévő korona is eltűnt. Ezt a címet kellett értelemszerűen a pecséteken is használni. Ezt a pecsétet alkalmazta Baranyában a legtöbb anyakönyvvezető. A harmadik változat, amikor az idegen uralmat óvatosabb formában jelezte a pecsét használója. Ilyenkor a pecsétmezőben található magyar kiscímert átvárták az SHS betűkkel. A negyedik esetben a magyar kiscímert kivágták a pecsétből, és az üres pecsétmezőjű anyakönyvi pecsétet használta a hivatalnok.

Teljesen az idegen impérium jelenlétére utalnak azok a pecsétek, amelyeknél úgy a körirat, mint a felségjelvény egyértelművé teszik ezt aényt. A köriratok szerb vagy horvát nyelven készültek, illetve mindkét nyelven, a pecsétmezőben pedig a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság címere foglal helyet. De olyan pecséttel is találkozunk – Kémes esetében –, ahol a körirat horvát nyelvű, a pecsétmezőben viszont Szerbia címere látható.

Annak ellenére, hogy az anyakönyvi igazgatás a közigazgatás egyik legfontosabb területe, az idegen impérium jelenlétének pecséteken történő megjelenítésével csak későn találkozunk. 1920 első negyedében kezdenek csak feltűnni az előbb említett jelek. 1921 első negyedétől már sűrűbben találkozhatunk az új pecsétekkel.

Kutatásaink szerint az anyakönyvi kerületeknél mindig csak egyfajta pecsét volt használatban, akár magyar, akár szerb vagy horvát nyelven íródott az okmány, amelynek hitelesítésére használták.

Tegzes Ferenc

A bányászok lelkeszei Magyarországon a két világháború között

A Rerum novarum eszméinek magyarországi megvalósítása során két egymással összefonódó, de azért világosan elkülöníthető formát különböztethetünk meg. Az egyik a keresztényszocialista szakszervezeti mozgalom, amely az ellenfelet a saját eszközeivel akarta legyőzni, vagy másként fogalmazva, a korszerű szindikalizmus eszközeivel kívánta érvényre juttatni a keresztény munkások és munkavállalók gazdasági és szociális érdekeinek védelmét. A másik lehetőség a katolikus egyház szociálpolitikai programjának saját szervezeti keretei közötti realizálása volt. E kétféle lehetőségnek az együttes alkalmazását vizsgáljuk meg egy speciális területen, a bányamunkások között.

A két világháború között a magyar gazdaság egyik gyorsan fejlődő ágazata volt a bányászat. A bányamunkások létszáma 1923-ban kerekén 50 000 fő volt, s közülük 30 000 dolgozott a föld alatt. 1929-re ez a munkáslétszám 32 000 főre esett vissza, miközben az évi termelés folyamatosan növekedett. Ha az 1923-as termelés egy munkásra eső részét 100%-nak vesszük, úgy ez 1929-ben már 155% volt. Tehát a munkáslétszám csökkenése mellett a termelékenység nagymértékben növekedett. Ez csak részben magyarázható az alacsony határfokú üzemek bezárásával, illetve a technikai fejlődéssel, sokkal inkább a munkaintenzitás növekedésével. Ez azért fontos témánk szempontjából, mert a bányamunkások biológiai, pszichikai és szociális kondícióját nagymértékben rontotta. Míg 1923-ban az összmunkáslétszámhoz képest a halálos és súlyos balesetet szenvedők aránya 3,9% volt, addig ez az arány 1929-ben már 10,5%-ra emelkedett.¹

Az intenzív és nehéz fizikai munka, az egészségtelen munkakörülmények, társulva az állandó életveszéllyel, lelkileg is különlegesen megterhelte a bányászokat. Ezzel szemben még az sem mondható el, hogy legalább jól megfizették őket. A bányászok napi átlagfizetése az 1920-as évek második felében 4 pengő volt, ami alig érte el az ipari átlagbéreket.² A bányamunka körülményei és a nem elégséges szociális gondoskodás fogékonyra tette őket a radikális társadalmi-politikai irányzatokkal szemben is. A szociáldemokrata mozgalom joggal tekintette egyik fellegvárának a bányatelepeket. Azt sem hallgathatjuk el, hogy némely bányavidéken a felgyülemlett szociális feszültségek következtében tág tér nyílt a jobboldali radikálisizmus, a nyilasok számára is.

Az 1919 őszen alakult és 1922-ben jóváhagyott alapszabállyal rendelkező Keresztényszocialista Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetsége a gazdasági-szociális érdekvédelmi feladatok mellett nagy súlyt fektetett a nemzetközi és ateista szociáldemokrata-kommunista befolyás elleni harcra. A források azt mutatják, hogy a keresztény és nemzeti alapon álló szervezkedés elsősorban a bányauzemek altszjtjei, tisztviselői és külszíni munkásai között ért el eredményeket. Miként alakult a szociáldemokrata és a keresztényszocialista szervezet befolyása?

Év	Szociáldemokrata ³	Keresztényszocialista ⁴
1920	9 950	2 391
1922	18 320	4 895
1926	4 714	721
1929	2 958	1 072

A munkáslétszámnak átlag 10%-a tartozott valamely szakszervezethez, míg a nagy többség szervezetlen volt. A szociáldemokraták 1920-as évekbeni nagy főlénye a keresztényszocialistákkal szemben az évtized végére némileg csökkent, de a korszak végéig megmaradt.

Ebben a helyzetben merült fel a másik megoldás, a bányavidékek pasztorálásának hatékonyabbá tétele, illetve azon belül a *Rerum Novarum* szociálpolitikai programjának középpontba állítása. Ehhez elsősorban a bányamunkások életkörülményeit kellett alaposan tanulmányozni.

A XX. században gyors fejlődésnek indult bányászat munkaerő-szükséglete nem volt kielégíthető az addigi helyi, falusi lakosságból, hanem távolabbi vidékekről toboroztak munkásokat. Így alakultak ki nem egyszer a félreeső, infrastruktúrával nem rendelkező, Isten háta mögötti vidékeken a kolóniák. Tehát nemcsak a munka, hanem a szabadidő eltöltésének a körülményei is gyökeresen különböztek a bányászkolóniákon a városi-ipari munkásokétól.

Mindennek voltak a pasztorációra kiható következményei is. A távolról jöttek elszakadtak addigi vallási, egyházi közösségüktől. A hirtelen felnőtt bányászkolóniákon összezsúfoló-

¹Berend T. Iván-Ránki György: Magyarország gazdasága az első világháború után 1919–1929. Bp. 1966. 302–303. old.

²Ugyanott, 344. old.

³A szociáldemokrata adatok a Szakszervezeti Értesítő megfelelő számai alapján.

⁴A Magyar Keresztényszocialista Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetségének jelentése a szövetség 1925. január hó 1-jétől 1927. szeptember hó 20-ig folytatott működéséről. Előterjesztve 1927. szeptember 20-án Budapesten tartott III. országos küldöttközgyűlésen. Bp. 1927. 3. old.; *Mihelics Vid*: Keresztényszocializmus. Bp. 1933. 68. old.

dott több száz, több ezer család eredetét, nemzetiségét, vallását és társadalmi állását tekintve igen heterogén volt. A katolikus egyházkormányzat, a plébániai beosztás tradicionális, és a régi városi-kisvárosi, illetve falusi települési formákhoz igazodva épült ki. A XX. századra bizonyos plébániák hatalmasra duzzadása, illetve az új kolóniák kiesése a plébániai struktúrából egyházkormányzatilag megoldandó feladattá vált.

Azok a megyés főpásztorok – így elsősorban az esztergomi érsek, a veszprémi és a pécsi püspök –, akiknek egyházmegyéje területén keletkeztek bányatelepek, voltak érdekelték a többségükben katolikus bányamunkások pasztorálásának a megszervezésében.

Magyarországon valószínűleg leginkább Bartinai Ferenc pécs-bányatelepi esperesplébános tekintette magát hivatásos bányamunkás-lelképásztornak. Megyés püspöke engedélyével 1927 májusában felkereste Tatabánya, Dorog, Tokod, Salgótarján, Diósgyőr-vasgyár (Pereces) bányavidékeinek lelképásztorait. A körútnak az volt a célja, hogy megismerje az ottani körülményeket, és egységes eljárást kezdeményezzen, amelynek módozatait egy konferencián tárgyalják meg. Bartinai Ferenc szervezőmunkájának eredményeként 1927. szeptember 1-jén tartották meg Pécs-Bányatelepen, a plébániahivatalban a magyarországi bányamunkás-lelképásztorok első kongresszusát. A jegyzőkönyv szerint ennek az volt a célja, hogy „egyrésztől megbeszéljük Magyarország főbb bányavidékeinek bányamunkás lelki viszonyait, másrésztől megtárgyaljuk a bányamunkás-lelképásztorkodás egyöntetűségének bizonyos alapelveit.”⁵

Milyen plébániákat képviseltek a pécsi konferenciára meghívott lelkészek? A pécsi egyházmegyéből Bartinai Ferenc, a pécs-bányatelepi plébánia esperesplébánosa volt, aki a tanácskozáson káplánjával együtt vett részt. A plébánia kegyura a Duna Gőzhajózási Társaság (DGT) volt, és a hívek száma az 1920-as évek végén 4932 lélek.⁶ Meghívták, de nem jelent meg a szásvári plébános, akinek 3848 híve volt (kegyura a pécsi püspök). Az Esztergom környéki bányavidékről a főegyházmegyéhez tartozó plébániák Csernoch János bíboros által meghatalmazott képviselőjeként dr. Toma Imre tokodi plébános vett részt. Az ő kegyura az esztergomi székesfőkáptalan volt, és 6178 hívőt pasztorált. Ő képviselte a dorogi plébánost is, ahová 5500 hívő tartozott (a kegyura ugyanaz). Az Esztergomhoz közelebb eső, de a győri egyházmegyébe tartozó Tatabánya plébánosa, Seedoch Károly pápai kamarás 19 899 hívőt gondozott, amiben hat segédlelkész működött közre. Az ő kegyura az Első Magyar Általános Kőszénbánya Rt., a MÁK volt. A salgótarjáni bányavidékről csak egy segédlelkész érkezett, mégpedig a salgótarjáni plébános képviselőjében. A roznányi vikáriusba tartozó plébánián – amelynek magánkegyura volt – 18 298 hívőt tartottak nyilván. Ellátásukban három káplán működött közre. A szintén meghívott, de meg nem jelent diósgyőr-vasgyári plébános, Meyer Béla c. prépost, tb. kanonok is három segéderővel rendelkezett 5787 fős plébániájának ellátásában. A kegyúr – jelen esetben a kincstár – nem volt szűkmarkú az egyébként egi érsekséghez tartozó plébánia fenntartásában. A pécsi bányalelkész-kongresszuson képviseltette magát a helyi egyházi értelmiség is. Két pécsi teológiai főiskolai tanár, dr. Döry László és dr. Hajós György jelent meg a kongresszuson.

A klerikusok mellett a munkálatok részéről Bálványi Endre nyugalmazott vezérkari ezredes, bányaigazgató-helyettes, mint a DGT pécsi bányaigazgatóságának képviselője vett részt a tanácskozáson. „A bányaigazgatóság mindenkor szíven viseli bányamunkásainak testi és lelki jólétét – mondta felszólalásában a munkálatok és kegyúr képviselője. Biztosítja a kongresszus tagjait, hogy mindig a legnagyobb érdeklődéssel kíséri a bányamunkások vallási és társadalmi kérdéseinek megoldását és amennyire tőle telik, szívesen siet a bányamunkás-lelképásztorok segítségére.”⁷

A vitaindító előadást Seedoch Károly tatabányai plébános tartotta, aki a legnagyobb lélekszámú kolónia lelki vezetője volt, így gazdag tapasztalatokkal rendelkezett e téren. Nagyon realisan abból a tényből indult ki, hogy Tatabányán minden terület a bányáé, és a 23 000 lakos közül nincsen egy sem, aki ne a bányától függene. Amikor odakerült, az első vasárnap a misén mindössze 12 hívő vett részt. A lakosság 11 nyelven beszélt, de 90%-uk katolikusnak volt keresztelve. Vallásukat azonban nem gyakorolták, akadt köztük olyan is, aki 40 éves koráig papot sem látott.

⁵Esztergomi Primási Levéltár (EPL) Cat. 46/2276–1927. 1. fol.

⁶Magyar Katolikus Almanach 1930–1931. Bp. 1930., megfelelő helyek. A hívek közé nyilván a nem bányász foglalkozásúak is értendők. További adatok is innen.

⁷EPL. Cat. 46/2276–1927. fol.

Milyen eszközökkel érte el a plébános, hogy a szinte teljesen elvallástalanodott és szociáldemokrata befolyás alatt álló lakosság jelentős részét vissza tudta vinni a templomba? Szerinte először is fontos a fellebbezők, a tisztviselők, mérnökök, altisztek példaadása, mert a munkások általában a felettesek példáját követik. Másodsorban a gyermekekkel való foglalkozás révén előbb-utóbb a szülők is elérhetőek lesznek. Erkölcsi szempontból nem tartja helyesnek az ún. kosztosi intézményt, mert úgymond a „könyvüvéru asszonyok” miatt sok családi tűzhely így széthullott. Érre jó megoldás a bányavállalat által felállított legénylakás, azaz munkásszállás.

A tatabányai plébános kitért az ottani bányamunkások politikai állapotára is. Míg a forradalmak után Tatabányán mintegy 7000 szocialista volt, ez a szám 1927-re 123-ra zsugorodott. „Van keresztényszocialista is, de a legtöbb [munkás – G. J.] szervezet nélkül él... Most egy új veszedelem fenyegeti a bányamunkások vallásos életét. Nemzetiszocialisták akarják őket beszervezni, és pedig a kormány segítségével a keresztényszocialisták ellen. Ezt a célt szolgálják az ébredők is.”⁸ A plébános tehát nem lelkesedett a különféle előjelű, politikai tartalmú szerveződésekért, mert azokban egyaránt a bányamunkások közötti ellentétek erősítésének eszközét látta.

Seedoch plébános azt is hangsúlyozta, hogy nagy veszélyt lát a bányászok súlyos szociális helyzetében. „Most nagy a nyomorúság a munkaszünet miatt. Nincs élelem, nincs munka, s így nagyon sok okunk van, hogy a bányamunkások lelkipásztorkodásában egyöntetű munkásságot fejtsünk ki.”

A második előadó dr. Toma Imre tokodi plébános volt. Ő mutatott rá arra az alapvető okra, hogy miért is nem elégséges a bányászok között a keresztényszocialista szervezkedés, és miért van szükség kimondottan lelkipásztori közreműködésre? Szerinte az 1920-as évek első felében „Tokod bányavidékének 60%-a szociáldemokrata volt, 10–12%-a keresztényszocialista, a többi közömbös. A keresztényszocialisták nem voltak megbízhatók, mert a kommün után csak érdekből szövetkeztek keresztényi alapon. Így csalódtak bennük. Kijelentette nekik, hogy nem űz személyi kultuszt. Ő egyenlő szeretettel van minden hívéhez, a szociáldemokratákhoz is. Vallási tekintetben [ti. a keresztényszocialisták – G. J.] közömbösek voltak.”⁹

A tokodi plébános ismertette a különböző hitbuzgalmi egyesületek szervezésének a fontosságát a bányászok valláserkölsi emelésében. Háromféle egyesület vált be szerinte e téren: a férfiak számára a Credo, amelynek keretében dalárdát, zenekart alakíthatnak, együtt énekelhetnek. A nők számára az Oltáregylet, illetve a lányok számára a kongregáció kínál jó lehetőségeket. A kimondottan katolikus hitbuzgalmi egyesületekhez képest a „leventeegyesületet eleinte nem fogadták megértéssel a bányamunkások” – mondta a plébános.

Végül Bartinai Ferenc pécs-bányatelepi plébános előadásában két kérdéstről beszélt. Egyrészt művelődési házak építésének, berendezésének kérdéséről, amelyek számos önképzési, művelődési, szórakoztató lehetőséget kínálnak helyben a kolónián élőknek. Ide tartozna a mozi, a könyvtár létesítése, esetleg lap, közlöny megjelenítése. De a művelődési ház lenne a központja bizonyos szociális és gazdasági, esetleg szakmai tanfolyamoknak is. Ennek megvalósítása elsősorban a tulajdonosokon múlott, de szellemi és gyakorlati vezetésük is elsősorban a pap, illetve a lelkész feladata lett volna.

Bartinai másik javaslata a plébániához, helyi lelkészséghez tartozó hívők kartotékrendszerbe foglalása, tehát adminisztratív nyilvántartása volt. Német és osztrák példákat, tapasztalatokat ismertett. A kartotéklapon a hívő személyi adatai mellett szociális és gazdasági állapotának jellemzőin túl, elsősorban a vallásos élet teljesülésének aktuális szereplésének: a gyónás, áldozás, misehallgatás stb. A kartotékrendszer felállításának és az adatok beszerzésének technikai kérdései a tanácskozáson az érdemi szociális kérdésekhez képest túl nagy teret kaptak. Inkább érdemel figyelmet a realitások talaján álló tatabányai plébános figyelmeztetése, hogy nem lenne célszerű a német kartotékszisztema átvétele, mert az „nagyon sematikus.”

A kongresszuson egyetlen kérdésben született döntés: az 1927. évi őszi Katolikus Nagygyűlésen való kollektív részvétlről, pontosabban annak keretében egy katolikus bányamunkásgyűlés rendezéséről.¹⁰

⁸Ugyanott, 3. fol.

⁹Ugyanott, 4. fol.

¹⁰Ugyanott, 11. fol. A pécs-bányatelepi kongresszusról készült 11 oldalas jegyzőkönyv egy példányát a prímási irodának megküldte Bartinai tájékoztatás végett.

Bartinainak sikerült elérnie, hogy a századelőtől évente tartott országos katolikus seregszemlén, az évi Katolikus Nagygyűlésen először önálló bányászdiszgyűlést rendezhessenek. A sorban 19. nagygyűlést Budapesten tartották 1927. október 15–18. között. A gazdag eseménysorozatban a bányászdiszgyűlés igen előkelő helyre került. A 16-i, vasárnapi eucharisztikus körmenetet követően kezdődött a katolikus bányamunkások gyűlése. Ezen az ország minden részéről mérnökeik és lelkészeik vezetésével csaknem 3000 bányász vett részt. A Nemzeti Újság nem is titkolta, hogy a siker elsősorban a bányatelepeken működő lelkészek és a munkáltatókat képviselő bányamérnökök munkáját dicséri.

A katolikus bányászok szenzációszámba menő gyűlésén megjelent Virág Ferenc pécsi püspök, Mészáros János budapesti általános érseki helytartó, Drahos János esztergomi kanonok, Schmidt Sándor bányafőtanácsos és több bányalelkész. Kétségtelen tehát, hogy a nagygyűlés egyéb reprezentatív aktusaihoz képest itt a pécsi püspök volt az egyetlen főpap, akinek szívügye volt bányalelkészének kezdeményezése. Bartinai megnyitóbeszédében rámutatott, hogy „a társadalom téved akkor, amikor lesújtóan ítélkezik a bányászok felett. A lelkipásztorok tudják, hogy a bányamunkásnak is érző szíve van, ragaszkodik vallásához és hazájához.”¹¹

A diszgyűlés két vezérszónokának az 1920-as évek keresztény társadalmi-politikai mozgalmainak két reprezentánsát: Bangha Béla jezsuita atyát és a keresztényszocialista Haller István országgyűlési képviselőt nyerték meg. Bangha páter valóban a lelkipásztor szemszögéből szólt a kérdéskörhöz: „A bányász élete sok tekintetben egyáltalán a küzdő, vívódó keresztény ember képe. A bányász a föld mélyébe száll le, a sötétségbe temetkezik, görnyed, harcol a kemény, rideg anyaggal, de aztán kincseket hoz fel a mélyből, amelyek átalakulnak energiává, hővé, fénnnyé, villamosságá, és az emberi civilizáció legszebb díszait termik. Ilyen a keresztény élet általában.” A jezsuita atya a Katolikus Nagygyűlés nyilvánosságát felhasználva „odakiáltotta a szociális igazság nevében, hogy a bányamunkást ne tekintsék gépnek, ne csak kenyeret adjanak neki, mert a bányamunkásnak is van lelke, amely templomot és iskolát kíván.”¹² Bangha tehát megerősítette a bányamunkás-lelkipásztorok kongresszusát abban, hogy a bányamunkások esetében a keresztény élet megtartása és új életre keltése, s az emberi méltóság megóvása érdekében nem elégséges a szindikalista jellegű gazdasági-szociális érdekvédelem, hanem legalább akkora súlyt kell helyezni a morális és a lelki szükségletek kielégítésére, és ezek „infrastruktúrájának” a megteremtésére, azaz a templom, az iskola és a kultúrház létesítésére.

A keresztényszocialista munkásvezér, Haller István beszéde már inkább praktikusra sikeredett, és nagyrészt kimerült a bányászok közötti szociáldemokrata agitáció és szervezkedés elítélésében. Az azonban figyelemre méltó, hogy a hangsúlyozottan katolikus (és nem pártpolitikai) bányászok gyűlésén ő sem a keresztényszocialista szakszervezetet ajánlotta, hanem arra intette a hallgatóságot, hogy kövessék lelkészeik útmutatásait.¹³

1928 elején Bartinai Ferenc kísérletet tett arra, hogy a hazai bányalelkészeket egy országos egyesületbe tömörítse. Serédi Jusztinián bíboros hercegprímásnak küldött beszámolójában előadja: „1928. február 7-én Magyarország bányamunkás-lelkipásztoraival Budapesten értekezletet tartottunk, amelyen előterjesztésemre kimondtuk, hogy a Magyar Bányamunkás Leleképásztorok Egyesületét megalakítjuk, hogy a bányamunkások lelki és szociális üdvét egyöntetűen munkáljuk.”¹⁴ A tanácskozáson Bartinait bízták meg a jövőbeni egyesület alapszabályainak a kidolgozásával, valamint a hercegprímási (püspökkari) jóváhagyás kieszközölésével. Bartinai 1928. május 22-én terjesztette a hercegprímás elé az alapszabálytervezetet. Választ azonban nem kapott, ezért szeptember 7-én a prímási irodaigazgatónál sürgette a szabályzat jóváhagyását. Esztergomban azonban sokat változott a helyzet, és Csernoch bíboros pozitív véleményét az új érsek, Serédi már nem tette magáévá. Így Bartinai még az őszi püspöki konferencia előtt, szeptember 15-én egyértelmű elutasító választ kapott Esztergomból. „Értesítem – szölte a hercegprímási intenció –, hogy a Magyar Bányamunkás Leleképásztorok Egyesületének formális megalakulását, illetőleg a visszacsatolt alapszabálytervezetnek jóváhagyását nem tartom indokoltnak. Az egyesület a tervezet szerint azért alakulna, hogy a katolikus bányamunkásokat minél hatásosabban pasztorálják, ehhez

¹¹Nemzeti Újság, 1927. október 18.

¹²Ugyanott.

¹³Ugyanott.

¹⁴EPL. Cat. 46/3106–1928. 1. fol.

azonban nincs szükség külön egyesületre, hanem csak arra, hogy az egyes lelkészek alkalmazzák azokat a lelkipásztori eszközöket, melyeket állásukkal járó kötelességként használniuk kell. Ha pedig arról van szó, hogy a bányalelkészek bizonyos pontokon egyöntetűséget óhajtanak munkájukba bevinni, ezt is elérhetik kölcsönös megbeszélések, összejövetelek, konferenciák révén anélkül, hogy formális egyesületbe tömörülének.”¹⁵

Az elutasítás tehát nem a bányamunkáslelkészek működésének összehangolása, a tapasztalatok kicserélése ügyének szólt, hanem az új egyesületesdinek, miként a főpásztorok egyébként is elleneztek papjaik bármiféle országos jellegű egyesületekbe tömörülését.

A kérdést végül is kompromisszummal zárták le, ami az 1928. október 10-i püspöki konferencián alakult ki. Itt az elnöklő hercegprímás előadta, hogy a „bányavidékek lelkészei különleges lelkipásztori feladataik megbeszélésére összejöveteleket rendeznek, amelyeknek összehívója és rendezője jelenleg Bartinai Ferenc pécsi esperesplébános. A lelkészek kérik ennek kegyes tudomásulvételét.”¹⁶ Serédi tehát nem az egyesületalakítást, hanem a koordinációt vitte a püspökkari konferencia elé. A döntés rövid volt: „A püspöki kar helyeslőleg tudomásul veszi. Határozataik az egyes érdekelt Ordinariusok jóváhagyása alá terjesztendők.”¹⁶

A püspöki kar határozata értelmében a következő években rendszeressé váltak a bányamunkáslelkészek megbeszélései, és azokon kialakult a keresztényszocialista mozgalommal való jobb együttműködésnek a lehetősége is. Így az 1929. május 23-i konferenciájukon már 21 lelkész vett részt. Céljaikat jelszóként úgy fogalmazták meg, hogy „bányamunkás híveinket Krisztusnak, és Krisztust híveinknek visszaadjuk.”¹⁷ A re-evangelizációs programot hatékony gazdasági-szociális érdekvédelemmel együtt látták csak lehetségesnek. Ezért a keresztényszocialista bányamunkás-szervezettel való szoros együttműködést határozták el. „A keresztényszocialista szervezkedéssel kapcsolatban az a vélemény alakult ki, hogy a szervezkedést pártoljuk, támogatjuk, mert hazafias és vallásos alapon nyugszik, de mivel politikai is a szervezkedés, azért ne exponáljuk magunkat.”¹⁸

A katolikus papság és a keresztényszocialisták együttműködése a Rerum novarum programjának valóra váltásában azonban nem volt titok. Rott Nándor veszprémi püspök 1929. januárban körlevelében a papság és a hívők figyelmét felhívta arra, hogy ne legyenek különbösek a keresztényszocialista mozgalom iránt. „Lépjetek tehát érintkezésbe a különböző keresztény szervezetek központjával. Csak néhányat akarok itt felemlíteni: ilyenek a Keresztényszocialista Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetsége...” – olvasható a circularisban.¹⁹

Az 1930-as években az ekkor kialakult gyakorlat érvényesült, amelynek nyomon kísérésére itt nincs lehetőségünk. De talán befejezésként megemlíthetjük, hogy Mindszenty József frissen kinevezett veszprémi püspökként 1944 júniusában ellátogatott a várpalotai bányászokhoz. Utána Pápán járt, „s a nála tisztelgő papságnak a keresztényszocialista munkásmozgalmat figyelmébe ajánlotta.”²⁰

Gergely Jenő

A Csornai Gyermekmenhely Egyesület alapítása

A hetenként megjelenő Rábaközi Közlöny 1901. április 21-én arról tudósított, hogy 18-án egy bizalmas előértekezletet tartottak a premontrei prépostságon. A téma: egy gyermekmenhely létrehozása. Az ötlet Sugár Sándortól, az Eszterházy herceg csornai nagybérlőjétől származott. Ő korábbi tevékenységének színhelyén, Kapuvárott már létrehozott egy

¹⁵Ugyanott, 3. fol.

¹⁶EPL. Püspökkari konferenciák jegyzőkönyvei. 1928. október 10-i jegyzőkönyv, 37. pont.

¹⁷EPL. Cat. 9/2516–1929.

¹⁸Ugyanott.

¹⁹Magyar Bányamunkás, 1929. január–március

²⁰Jövönk, 1944. június 24.